

Garay Emlékkönyv

Szekszárd tisztelgése a költő születésének 200. évfordulóján

*„Szeresd magyar hazádat
E szép magyar hazát!
Mely gyermekidnek éltet
Neked vég nyugtot ad,
Mely ezredéven által
Táplálta ősidet,
S mely ezred év után is
Csak tőled kér nevet!...”¹*

Szekszárd 2012-ben előadásokkal, koszorúzással, versenyekkel, városi és iskolai ünnepélyekkel emlékezett a város neveltjének, a költő Garay Jánosnak a születésnapjára (Szekszárd, 1812. október 10). A szülőváros Szekszárd és a költő családi levelezésének otthont adó Tolna Megyei Levéltár a Garay Emlékkönyv kiadásával tisztelgett a költő bicentenáriuma előtt, s ezzel maradandó emléket állított a 41 éves korában, fiatalon és nagybetegen meghalt költő előtt. A XIX. századi magyar irodalom jeles személyiségéről szóló emlékkötet *Kaczián János* nyugalmazott levéltáros bevezetőjével, jegyzeteivel, mellékleteivel és szerkesztésében jelent meg.

Az eddigi legteljesebb forráskötetben a szerző 135 levelet közöl, melyek közül 125 magyar nyelvű, a 10 németül írt levél mindkét nyelven (németül és magyarul) is olvasható. A levelek nagy többsége Garay tollából született, de a kötet bemutat 20 Garay Jánoshoz írt levelet is. A közgyűjteményekben őrzött anyag egy része a költő halála után íródott, az emlékkönyv azonban csak 1827-től a költő haláláig, 1853-ig írt leveleket tartalmazza. A levelek közel felét (56 levél) Garay szeretett szüleihez írta, a testvéreihez (Alajos, Antal és Teréz) írt epistulák jelentik a másik nagy mennyiséget (44 levél), de a címzettek között találhatók korának hatalmas íróegyeniségei: Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály is. Mindemellett a helyi, Tolna megyei és szekszárdi kortárs politikai elit számos alakja is a levelek megszólítottjává válik (pl. Augusz Antal és Csapó Dániel, Tolna vármegye alispánjai, Merwerth Ignác, Szekszárd jegyzője). Mindennek következtében nem csak a költő családi kapcsolataira, hanem a korabeli politikai-irodalmi viszonylatokra vonatkozóan is hasznos információkat nyerhetünk a levélgyűjtemény olvasása nyomán.

Rendkívül hasznosnak tarthatjuk a levelek olvasása során a kötet végén található családi genealógiát, mely segít eligazodni az olykor bonyolult családi viszonyok között. Ezen kívül a szerző rövid leírást ad a Garay-gyűjteményben megemlített kortársak életpályájáról, Kaczián János közli a Garay János életéről fennmaradt legfontosabb adatokat, illetve felsorolja a Garayhoz köthető legfontosabb emlékhelyeket (szobrokat, emléktáblákat, köztereket, utcanevet és intézményeket). A kötet pazar kiadásban jelent meg, Schubert Péter Tótfalusi-díjas tipográfus álmodta meg és tervezte. Vituskáné Juhász Ildikó levéltári fotográfus készített a kötethez fotókat, s ő válogatta a reprodukciókat is.

Az emlékkötet nagy része, közel 140 oldal foglalja magába a levelezés szövegét, mégpedig a korabeli történelemre, politikai helyzetre, irodalmi világra vonatkozó magyarázatokkal és kiegészítésekkel. A kötet szerzője időnként beilleszt egy-egy verset, fotót, reprodukciót a forráskötetben említett személyekről, családtagokról, barátokról, a korabeli életmódról (divat, pénz stb.), az eredeti levelekről. A levelezés is rendkívül tanulságos és élvezetes olvasmány, melyet öröndetes módon kiegészít egy elemzés. Az elemzés egy kulcs szót jár körbe, ez pedig a szerelem. A levelek tanulmányozása nyomán Kaczián János úgy gondolja, hogy Garay János életét kitöltötte a szerelem, amelyet tágabban értelmez, s a

¹ Garay János: Szeresd magyar hazádat (részlet).

„szívszerelmen” túl elemzi a költő hazája iránt érzett szeretetét, a magyar nyelv és irodalom iránti elkötelezettségét, valamint a szűkebb pátriájához, Szekszárdhoz való vonzódását. A négy fejezet tehát más-más szempontból kutatja és vizsgálja a költő életét meghatározó vonzalmakat.

*„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket...”²*

Az első szerelem Garay számára a nyelvújítóink és a reformkori költőink tollából megszülető szó, a honszerlem, amely adomány a haza és a szerelem szó összekapcsolásából származott. Kazinczytól Vörösmartyn át töltődött igazi tartalommal e szó, Garay költészete e két „mester” hazaszeretete nyomán születik meg, a hazát szolgálni, ez jelenti számára a honszeretetet. Kaczián János könyve bemutatja, hogy hazafias költészete (pl. Kont, Árpádok, Csatár, Szent László, I. Béla, Korona és kard) tette ismert és szeretett költővé Garayt, népszerűsége jutalmaként érték megtiszteltetések a költőt (pl. a Kisfaludy Társaság titkára, Vörösmarty invitálása a Szépek Könyve kiadására létrejövő társaságba, majd a szintén Vörösmarty felhívására létrejövő drámai társaság tagja, továbbá az Életképek c. lap rovatvezetője). A levelek olvasása nyomán pedig képet kapunk arról, hogy nem csak versek írása nyomán, hanem tevékenyen is részt kívánt venni a magyar forradalomban: 1848-ban nemzetőrnek jelentkezik, de családja javaslatára belátja, hogy betegsége miatt alkalmatlan a katonai szolgálatra. Két testvére, Antal és Alajos azonban táborban vannak, Lajos sikeresen harcol, Alajos viszont osztrák fogságba kerül: a levelekben őszintén megszólal az irántuk érzett büszkeség, szeretet, a Garay család bánata és öröme. Ugyanakkor a levelek a költőnek és családjának barátai iránti felelősségérzését is felvillantják: Petőfi elesik, Szendrey Júlia a Garay család vendége lesz, miképpen Vörösmarty Mihály is, továbbá Arany Jánossal is több levelet váltanak.

*„Lágy, szelíd, édes legyen a magyar dal,
Ha szerelemet zeng...
De, ha honjához mer emelni szókat
Férfi lélekkel, ne nyögelve zengjen...”³*

Kaczián János a következő oldalakon a magyar nyelv és irodalom bűvöletében élő költőt mutatja be, akinek az 1830-as évek elejétől írt levelei árulkodnak arról, hogy költői, újságírói és prózaírói működése idején folyamatosan tanulta és maga is alakította a magyar nyelvet. Tanulta, hiszen apja papnak szánta, először a pécsi cisztercieknél, majd Pesten, az orvosi egyetemen tanul, ezt követően pedig az irodalmat tanulmányozza szorgalmasan a bölcsészkaron. A már költő, újságíró és színházi Garay az emlékkönyv szerint az 1840-es évek „legsorgalmasabb robotosa”: pénzszüke, betegségek, állandó erőfeszítések jelentenek számára kihívásokat, amelyeknek mindig meg akar felelni. A levelezés átolvasása során látható, hogy Garay büszke az irodalmi tevékenysége nyomán szerzett díjakra, jutalmakra (pl. 1844-ben 100 aranyat kap egy verseskötetéért). Mindemellett az irodalom szeretete, az olvasás iránti elfogultsága, a könyvtárát folyamatosan bővítő tevékenysége, továbbá, hogy a családtagjait is több olvasásra biztatja, megmutatja számunkra, hogy a költő valóban sokat tett az irodalom és a magyar nyelv megszerettetéséért. A levelek közül a költő lágy érzelmeit leginkább azok mutatják, amelyek öccséhez, a plébánossá lett Alajoshoz szólnak: meg is akarja erősíteni őt tevékenységében, ugyanakkor irodalmi műveltségét és ízlését is emelni szeretné. Testvére kételkedve fogadja János tanácsait, aki tanítja, nyugtatja, megrója, de segíti is öccsét. Néhány költeményét meg is jelenti, ugyanakkor 1845-ben óvja őt verseinek gyűjteményes kiadásától. Igazi testvéri szeretet és odafigyelés árad az irodalmi példákat felvonultató, költészetről, a költészet fontosságáról szóló levelezésükből.

² Árpádok. Vezérhang. Részlet. Garay János összes költeményei. Pest, 1854.. 415.p. In: Garay Emlékkönyv 13.

³ Előre. Részlet. Garay 1954. 161.p. In: Garay Emlékkönyv 19.

„Köszöntve, szülőföldem szép határa,
Köszöntve tőlem annyi év után
Meglátni jöttem gyermeked, anyámat,
Mivé levél az évek nagy során?”⁴

A Garay emlékkötet számomra legmegkapóbb részét azok a levelek jelentik, melyeket a szülőhelyéről és a szülőhelyéhez írt élete végéig, s melyeknek elemzése kapcsán Kaczián János „A szülőhely vonzásáról” beszél. A költő és öt testvére éli meg a felnőtt kort. Különösen Terézzel folytat belsőséges levelezést, megkapóak az egyik leánytestvéréhez írt levelek: gyakran írnak egymásnak szerelmekről, divatról, bálokról, a mindennapok nehézségeiről. Igen sok, szám szerint 56 levelet írt a „drága” szüleinek, akikkel ritkán találkozhatott. Hosszú ideig bízik is abban, hogy szülei felköltöznek Pestre, ez azonban nem történik meg, így csak pár évente tudnak találkozni, postakocsival, gőzhajóval utaznak egymáshoz, de előfordul, hogy csak 11 év után tudja szüleit Szekszárdon megölelni. Hiányoznak számára a családi, szülői beszélgetések, de hiányoznak a szekszárdi szőlődombok, a vízpartok, a táj, s a levelezés során gyakran emlékszik vissza a Szekszárdon, a szülői házban töltött gyermekkori élményekre, a nyári szünidőre is. De kapcsolatot tartott Szekszárd város híres politikai személyiségeivel, így Augusz Antallal, akivel együtt vett részt szülővárosa helyrajzi leírásának kiadásában. Tengelic ura, Csapó Dániel kölcsönrel segítette az első saját lakás megvásárlását tervező Garayt. Ugyanígy anyagi támogatásban részesítette őt Bezerédj István, az országgyűlési követ, aki a költő harmadik gyermekének, Dezsőnek a keresztapja, s aki az idős Garay csödpérében is közbenjárt.

„...Érezem,
Ez – szerelmi dal lesz.”⁵

Megnyugvást a szülőföld utáni vágyakozásban a költő számára két szerelem adja meg. Az első házasság 1936-ban kötött, amikor Papp Mártának fogad életre szóló hűséget, akivel, mint egyik levelében fogalmaz „...*Boldogan és meglegedetten élünk együtt.*”⁶ A bánat azonban hamar felváltja a boldogságot, ugyanis – amint a nagyszülőknek írt megindító levélből megtudjuk – Márta koraszülött fiúgyermeket szül, s először a Gyula névre keresztelt fiú, majd az anya is meghal a gondos ápolás ellenére. A gyász leteltével költőnk újránősül. Elveszi Babócsay Máriát, aki 16 éven volt hű társa Garaynak. Három gyermekük születik, s mint a Garay Emlékkönyvben számos levélben olvashatjuk, ismét megtalálja a költő a boldogságát: sorra írja szüleinek és testvérének, Teréznek a beszámolókat hitveséről és gyermekeiről.

Kaczián János a kötetet a költő halálát szüleinek bejelentő levéllel zárja, amelyet a gyóntatója, Májer István küldött a család számára 1853. november 5-én: „*Garay János, családjának és nemzetünknek e jobb sorsra méltó büszkesége...szép lelkét teremtetőjének visszaadá...*”

A levélgyűjtemény tehát a XIX. századi költészet egyik nagy alakjának, Garay Jánosnak a vágyairól, aggodalmairól, vívódásairól, reményeiről és csüggedéseiről szól, megmutatkoznak benne egy humanista eszményt megtestesítő ember gyengeségei és kiválóságai egyaránt. Úgy gondolom, hogy a szerző, Kaczián János és Szekszárd város e pazar kiadású kötet megjelenésével méltó emléket állított szülöttének. Bátran forgathatja ezt a könyvet Szekszárd és Tolna megye lakosságán túl a költészetet, irodalmat kedvelők széles tábora is.

Dr. Gesztesi Enikő PhD

⁴ Vizontlátás Szekszárdon. Részlet. Garay 1954. 94.p. In: Garay Emlékkönyv 22.

⁵ Tavasz előérzete. Részlet. Garay i. m. 46.p. In: Garay Emlékkönyv. 30.

⁶ 1836. május 17. In: Garay Emlékkönyv. 31.